

7. Повтори дієслів подяки: danken/bedanken (дякувати/подякувати) (див. приклад (20)).

(20) *Übrigens, ich wollte mich bei dir bedanken dafür, dass du sofort nach dem Basketball spiel so interveniert warst.* (До речі, я хотів подякувати тобі за те, що відразу після гри в баскетбол ти був на моєму боці).

Висновки. У результаті кількісних підрахунків було встановлено, що в німецькій мові в розмовному діалозі теленовел превалюють висловлювання на позначення негативних емоцій із питомою вагою понад 50%. Провідна роль у реалізації як позитивної, так і негативної емотивності на лексико-семантичному рівні належить дієслову. Роль інших частин мови менш значна й має деякі розбіжності в реченнях на позначення негативної та позитивної емотивності. На основі нашого дослідження була зафіксована тенденція частотного уживання як негативних, так і позитивних емотивів для висловлення негативного емоційного навантаження та не частотного уживання негативних емотивів під час висловлення позитивних емоцій при високій концентрації позитивних емотивів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций : монография. Москва : Гнозис, 2008. 416 с.
2. Friesel M. Emotion und Sprache. Tübingen : A. Francke. xii, 2007. 401 S.
3. Кондаков И.М. Психология. Иллюстрированный словарь Санкт-Петербург : «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2003. 512 с.
4. Ребер А. Большой толковый психологический словарь : в 2 т. / перевод с английского Е.Ю. Чеботаревой. Т. 1 (А – О). Москва : Вече, 2000. 592 с.

Е. С. Меньшикова. Проблема семантической классификации эмоций в разговорной речи. – Статья.

Аннотация. Статья представляет собой лексико-семантический анализ негативных, позитивных и амбивалентных эмоций на материале персонажного диалога теленовеллы «Sturm der Liebe». Эмоции классифицируются на основе словарных дефиниций по семантическим группам. В работе также проводится анализ частотности употребления эмоций и семантических групп в речевом потоке.

Ключевые слова: позитивные, негативные и амбивалентные эмоции, семантическая группа, лексема.

O. Menshykova. Problem of semantic classification of emotions in spoken language. – Article.

Summary. This article represents lexico-semantic analysis of negative, positive and ambivalent emotions on the material of a personal dialogue of telenovela "Sturm der Liebe". Emotions are classified on the basis of vocabulary definitions on semantic groups. The work also analyzes the frequency of use of emotions and semantic groups in the spoken language.

Key words: positive, negative and ambivalent emotions, semantic group, lexeme.

УДК 811.124'373.46:34

М.-Д. Ю. Микитка

аспірант кафедри класичної філології

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

ПОЛІСЕМІЯ У ЛАТИНСЬКІЙ РЕЛІГІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Статтю присвячено аналізу полісемії в латинській релігійній термінології. Визначено основні типи багатозначності й проаналізовано причини її виникнення в латинській релігійній термінології.

Ключові слова: полісемія, полісемічні відношення, релігійний термін, термін-полісемант.

Наявність у мовної одиниці більше, ніж одного значення за умови семантичного зв'язку між ними або перенесення спільних чи суміжних ознак, функцій з одного предмета на інший дозволяє говорити про таку мовну категорію, як полісемія [13, с. 2].

Однією з основних вимог до терміна є наявність однозначності, яка передбачає, що термін повинен виражати тільки одне наукове поняття, а науковому поняттю має відповідати лише одна терміноодиниця

в межах однієї терміносистеми [2, с. 183]. Якщо загальномова полісемія є явищем поширеним і допустимим, то в межах термінології цілком небажаний, оскільки «неоднозначність терміна – це послаблення його функціональної позиції, а саме визначеності й однозначності зафіксованого в ньому поняття» [18, с. 232].

Проблема полісемії термінологічної лексики неодноразово порушувалася в наукових працях як вітчизняних (В.П. Даниленко, О.О. Селіванова, Л.О. Симоненко, О.С. Ахманова, Л.В. Туровська, Д.Е. Шехурін, Р.І. Дудок, М.О. Вакуленко, І.М. Кочан, М.П. Годована, А.О. Васильєва, Л.М. Васильєв, В.С. Виноградов, Е.Н. Ніколаєску), так і зарубіжних науковців (Дж. Лайонз, М. Бреаль, С. Ульман, А. Шрам, Е. Шнайдер) та інших.

Метою статті є виявлення особливостей явища полісемії в латинській релігійній термінології, що передбачає розв'язання таких завдань: з'ясувати природу полісемії в термінології та встановити причини її виникнення в релігійній терміносистемі латинської мови; виокремити основні типи полісемії релігійних термінів.

Терміни «полісемія» та «моносемія» вперше в лінгвістиці запровадив французький семасіолог М. Бреаль у праці «Нариси семантики, науки про значення» в 1897 р. та запропонував розуміти полісемію як слово у двох та більше значеннях [21, с. 233]. Отже, полісемією в лінгвістиці заведено вважати наявність кількох значень одного слова.

Незважаючи на велику кількість досліджень, у мовознавстві немає єдиного погляду на явище полісемії. На думку О.С. Ахманової, полісемія – це наявність в одного й того ж слова декількох значень, зв'язаних між собою, які виникли внаслідок видозміни й розвитку первинного значення цього слова [1, с. 335].

Л.М. Васильєв розглядає відношення між різними значеннями полісемантичного слова як такі, що ґрунтуються на послідовній ланцюговій деривації, центром якої завжди є головне значення [4, с. 62]. Схожої думки дотримується Р.І. Дудок, який вважає, що полісемічне слово – це сукупність сем, які перебувають в епідигматичних відношеннях (асоціативно-дериваційних), де семантична структура полісеманта становить ієрархічну систему із центральним і периферійним значеннями [7, с. 218]. За О.О. Селівановою, полісемія — це вияв мовної парадигматики й асиметричного дуалізму мовного знака, наявність в однієї лексеми або одиниці будь-якого мовного рівня кількох значень (лексико-семантичних варіантів), які певним чином пов'язані одне з одним [14, с. 468].

Серед мовознавців, які досліджували проблему полісемантичності термінів, можна виокремити два підходи:

1) **заперечення багатозначності термінів**. Багато науковців вважають полісемію основним недоліком термінологічних систем. Наприклад, засновник радянської термінології Д. С. Лотте зазначав, що «полісемія термінів викликає неточність системи, ось чому особливу увагу необхідно звертати на вилучення всіх багатозначних термінів або на закріплення за тим чи іншим із них одного значення» [10, с. 15]. Л.В. Щерба стверджує, що неправильно думати, що слова мають кілька значень. Це по суті формальна й навіть просто типографська думка. Насправді ми завжди маємо стільки слів, скільки це слово має значень [20, с. 290–291]. Досить категорично висловлюється Є.Н. Толікіна: «У терміносистемі відповідно до загальної семантичної закономірності принципово усуваються відношення полісемії (один знак – одне поняття)» [17, с. 58].

2) **визнання полісемії як реального явища в термінології**. Натомість інші термінологи вважають полісемію закономірним у термінології явищем, яке не завжди негативне, а навпаки допомагає краще розуміти контекст. Так, В.П. Даниленко відзначає, що «шкідливість полісемії (яка охоплює все-таки певні категорії слів-термінів) дещо перебільшена, тому що термін (хоча він і може бути зрозумілим незалежно від контексту) ізольовано, як правило, не вживається. А контекст завжди бронює його від неоднозначного тлумачення» [6, с. 27–28].

Негативний вплив полісемії на термінологію заперечує Д.Н. Шмельов, який стверджує, що «коли ми говоримо про різні значення, що властиві цьому слову, ми, по суті, виходимо з різних контекстів його вживання. У самому слові значення, як правило, не існують незалежно один від одного; кожне з них не замкнуте в самому собі, а взаємопов'язане з іншими значеннями, тому багатозначність не може бути перешкодою точному розумінню. У цьому й полягає її корінна відмінність від омонімії» [19, с. 87]. Таким чином, спираючись на ці твердження, можемо розуміти полісемію як здатність слова до семантичних модифікацій, тобто зміни його значень у залежності від контексту [12, с. 32].

До прикладу, релігійна термінологічна одиниця *pietas* у різних контекстах може вживатись у наступних значеннях:

1) «побожність»: iam venerat ad me mater pietate fortis – «вже прийшла до мене мати, сильна своєю побожністю» (Conf, VI, 1);

2) «страх поборний»: ecce pietas est sapientia – «отже Страх Господній – це справжня мудрість».

Термін *libido* у реченні nulla ulciscendi libidine (Conf, II, 9) можемо розуміти як «бажання, прагнення» – «без бажання помсти»; у контексті речення ut non discerneretur serenitas dilectionis a caligine libidinis (Conf, II, 2), терміноодинаця *libido* вжита в значенні «похоть» – «і я вже не відрізняв чари кохання від темряви похитливості».

Ужите в контексті слово завжди розуміється однозначно, контекст розв'язує проблему багатозначності, за винятком тих випадків, коли слово вживається у двох значеннях одразу зі стилістичною метою [16, с. 8].

М.О. Вакуленко стверджує, що виникнення багатозначності має природні причини: «навіть у тих випадках, коли майже загально визнаною (принаймні для лексикографічних жанрів) стає думка про «шкідливість» таких явищ, як полісемія та омонімія, для термінології ця думка не може мати практичного втілення, оскільки природний розвиток цих явищ у термінологічній лексиці сильніший за штучні прийоми звільнення термінології від них» [3, с. 28]. Цю думку поділяє Л.О. Симоненко, яка вважає, що полісемія є наслідком розвитку мови: «У термінології, як і в літературній мові, не можна надовго зберегти однозначність, тому що людські знання про довколишній світ увесь час поповнюються, в процесі пізнання виникають нові поняття, які потребують словесного вираження, тобто вони відбиваються в мові, зокрема й у полісемії мовної одиниці» [15, с. 27]. Виправдовує явище полісемії у термінології Т.П. Кравченко, яка стверджує, що «багатозначні терміни в оптимальній кількості не дестабілізують терміносистеми, а, навпаки, є елементами її систематизації та уніфікації» [8, с. 47].

У сферах фіксації та функціонування латинської релігійної терміносистеми низка термінів позначають більше, ніж одне поняття. Полісемічні відношення в термінології – це внутрішньо пов'язані між собою значення однієї термінологічної одиниці, які, передаючи істотні ознаки двох або більше понять певної галузі пізнання (або кількох близьких), мають однакові спеціальні семи [5, с. 66]. Так, термін *oblatio* зафіксовано у наступних значеннях:

1) «літургія» – Fit autem oblatio in Anastase – «Відбувається літургія у Воскресінні» (Per. Aeth. XXVII, 7);

2) «жертва» – nullum diem praetermittentis oblationem ad altare tuum – «жодного дня не забуваючи скласти жертву на жертівнику Твоєму» (Conf, V, 9).

У процесі аналізу досліджуваної термінології слідом за Н.Л. Краснопольською ми виділяємо внутрішньосистемну, міжсистемну (міжгалузеву), зовнішньосистемну полісемію [9, с. 364].

Специфіка **міжсистемної полісемії** полягає в тому, що терміни функціонують у межах терміносистем інших сфер діяльності людини.

У релігійній термінології латинської мови міжсистемну полісемію виявляють такі терміни:

– *oratio* – «мова»: 1) у релігійному вжитку – «молитва»; 2) у риториці – «промова»;

– *eloquia* – «мова»: 1) у релігійній сфері – «проповідь»; 2) у риторичній термінології – «красномовство»;

– *homicidium* – «вбивство»: 1) у релігії ця лексема вживається в значенні «вбивство як гріх»; 2) у юридичній термінології функціонує в значенні «вбивство як злочин».

Термін *serpens* – «змія» перейшов з біологічної термінології в релігійну, набувши додаткового емоційно-експресивного забарвлення «змії спокуси». Низка термінологічних одиниць виявляє ознаки міжмовної полісемії: *sanguis* – «кров», *corpus* – «тіло», *cor* – «серце» є термінами як медичної, так і релігійної термінології.

Зовнішньосистемна полісемія полягає в термінологізації загальноживаних слів. Щоб загальноживане слово стало терміном, йому потрібно пройти шлях переосмислення та переоформлення в мовній системі – зайняти там своє місце, вступити в нові формальні відношення з іншими лексико-семантичними варіантами [11, с. 10]. Так, лексема *Virgo* (Conf, VII, 8): 1) у загальноживаній лексиці – «дівчина, молода жінка»; 2) у релігійній термінології такий термін вживається в значенні «Діва Марія». Термін *epistola* (Per. Aeth. XIX, 8): 1) у загальноживаному значенні – «лист»; 2) у релігійній термінології – «Послання» (Послання апостолів у складі Біблії). Термінологічна одиниця *orare* (Per. Aeth. XXIV, 6): 1) у загальному значенні «розмовляти»; 2) у релігійному – «молитись».

Внутрішньосистемна полісемія передбачає багатозначність термінологічних одиниць у межах однієї фахової підмови. Прикладами такого типу полісемії можуть слугувати:

– термін *martyrium* вживається в першому значенні «гробниця» – *ecclesia, in qua est martyrium, quod martyrium satis pulchrum est* – «церква, у якій знаходиться гробниця, і ця гробниця досить красива» (Per. Aeth. XXIII, 4); у другому – «храм на Голгофі» – *Martyrium, quia in Golgotha est* – «Мартіріон, який знаходиться на Голгофі» (Per. Aeth. XXX, 1);

– лексична одиниця *crux* вказує на: 1) «хрест» як місце смерті Христа: <...> *humiliavit se factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* – «<...> принизив Себе Самого, став слухняним аж до смерті, до смерті на хресті» (Conf, VII, 9); 2) «Хрест» як назву храму на Голгофі: *haec operatio cottidie per dies sex ita habetur ad Crucem et ad Anastasim* – «таке богослужіння відправляється щодня протягом шести днів біля Хреста та біля Воскресіння» (Per. Aeth. XXIV, 7).

Полісемія у релігійній термінології може виражатися у «вузькому» й у «широкому» значенні. Так, термінологічна одиниця *monasterium* у вузькому значенні позначає невелике приміщення, де монахи здійснюють молитви – келію: *monasteria habebant in ipso horto* – «мали келії в цьому саду» (Per. Aeth. XV, 6). У широкому значенні цей термін вживається на позначення великих релігійних споруд – монастирів, які є власне сукупністю келій: *Inde sermo eius devolutus est ad monasteriorum greges* – «Тоді розмова їх перейшла на велику кількість монастирів» (Conf, VIII, 6). Термінолексема *ecclesia* – «церква» у вузькому значенні позначає релігійну споруду, храм: *nam ecclesia est cum presbytero* – «І там є церква зі священником» (Per. Aeth. III, 1). У широкому значенні ця терміноодиниця позначає Христову Церкву як релігійну спільноту та установу: *Catholica ecclesia* – «Католицька Церква» (Conf, VII, 1,5,7), *ecclesia unica* – «Єдина Церква» (Conf, VI, 4). Термінологічна одиниця *canticum* вживається в широкому значенні «співи, пісні»: *cantica fidelia* – «співи віри» (Conf, IX, 4), а у вузькому значенні – «псалми»: *santantibus canticum graduum* – «співаючи псалми сходячи» (Conf, IX, 2).

Полісемія може виникати в результаті перенесення значень і виникнення асоціативних зв'язків. Одним із продуктивних типів семантичних змін, які призводять до формування вторинних значень і полісемії, є метафора.

До прикладу, термінологічна одиниця *memoria* в першому значенні використовується як «пам'ять»: *quod recolit haec memoria mea* <...> – «і що пригадує пам'ять моя» <...> (Conf, II, 7); друге значення цієї термінологічної одиниці – «могила»: *memoriae defunctorum* – «могили померлих» (Conf, VI, 2), *memoria sancti Iob* – «могила Святого Йова» (Per. Aeth. XIII, 1). У складі термінологічних словосполучень термінолексема *memoria* набуває стилістичного забарвлення внаслідок метафоричного перенесення: *memoriae concupiscentiae* – «Могили Пожадливості» (Per. Aeth. V, 10), *memoriae sanctorum* – «поминки» (Conf, VI, 2).

Висновки. Проведений аналіз багатозначних одиниць латинської релігійної терміносистеми свідчить, що терміни-полісеманти є закономірним явищем у термінології, та в невеликій кількості властивий для зазначеної фахової мови. Проте з огляду на вимоги до однозначності й точності термінів, багатозначність є небажаним явищем у термінології. Розвиток полісемії релігійних терміноодиниць часто продиктований зв'язком із загальноновживаною лексикою та іншими фаховими підмовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1969. 608 с.
2. Біян Н.Р. Сучасна англійська терміносистема туризму в контексті явища полісемії. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2012. № 22 (247). С. 183–187.
3. Вакуленко М.О. Вдалией термін: проблема вибору. *Мова: класичне – модерне – постмодерне: збірник наукових статей / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» ; відповід. ред. В.М. Ожоган. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. Вип. 2. С. 27–33.*
4. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика : учебное пособие для вузов по специальности «Русский язык и литература», «Прикладная математика». Москва : Высшая школа, 1990. 175 с.
5. Виноградов В.С. Перевод. Общие и лексические вопросы. Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2004. 224 с.
6. Даниленко В.П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. Исследования по русской терминологии : сборник статей / отв. ред. В.П. Даниленко. Москва : Наука, 1971. С. 7–67.
7. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміну в гуманітарних науках : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 358 с.
8. Кравченко Т.П. Формування терміносистеми економіки АПК : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Миколаїв, 2006. 20 с.

9. Краснопольська Н.Л. Полісемія в українській термінології менеджменту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2010. Вип. 14. С. 362–370.
10. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии : вопросы теории. Москва : Изд-во АН СССР, 1961. 158 с.
11. Муравицкая М.П. Некоторые вопросы полисемии : материалы для спецкурсов и спецсеминаров по лексикологии. Киев : КНУ им. Т. Г. Шевченка, 1964. 33 с.
12. Ніколаєску Е. В. Тенденції розвитку теорії полісемії (на матеріалі французької мови). *Science and Education a New Dimension. Philology*. № VII (62). Issue 211. 2019. С. 28–33.
13. Павлюк А.Б. Полісемія як мовна категорія в сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2011. № 6. Ч. 1. С. 2–8.
14. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
15. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології. Київ : Наук. думка, 1991. 151 с.
16. Сога Л.В. Полісемія як мовна універсалія в системі європейських мов. *Науковий огляд*. 2015. № 4 (25). С. 1–14.
17. Толикина Е.Н. Некоторые лингвистические проблемы изучения термина. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. Москва : Наука, 1970. С. 53–67.
18. Шехурин Д. Е. Ясность и доступность изложения : Из опыта работы над научно-технической статьей. *Редактор и книга: сборник статей*. Москва : Искусство, 1962. Вып. 3. С. 204–251.
19. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. Москва : Наука, 1973. 280 с.
20. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград : Наука, 1974. 428 с.
21. Bréal M. Essai de sémantique (Science des significations). Paris : Hachette, 1897. 378 p.
22. Augustinus S. Aurelius. Confessionum libri tredecim. / ex recognitione P. Knöll. Lipsiae : Teubner, 1909. IV. 348 p.
23. Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta / ed. W. Heraeus. Heidelberg : Carl Winter, 1908. VII. 51 p.

М.-Д. Ю. Микитка. Полісемія в латинській релігійній термінології. – Стаття.

Анотація. Стаття посвячена аналізу полісемії в латинській релігійній термінології. Определены основные типы многозначности и проанализированы причины ее возникновения в латинской релігійній термінології.

Ключевые слова: полісемія, многозначные отношения, релігійний термін, термін-полісеманта.

M.-D. Mykytka. Polysemy in Latin religious terminology. – Article.

Summary. The article deals with the analysis of polysemy in Latin religious terminology. The main types of ambiguity are identified and the reasons for its emergence in Latin religious terminology are analyzed.

Key words: polysemy, polysemic relations, religious term, polysemantic term.

УДК 811.111'276.2

К. В. Михайлова

асистент кафедри «Філологія»

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Я. О. Книшова

асистент кафедри «Філологія»

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

СЛЕНГ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ В МОРСЬКІЙ СФЕРІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сленгу як лексичного явища на матеріалі морської термінології. Розглядаються основні лінгвістичні параметри цього прошарку лексики сучасної англійської мови. Представлена система класифікації сленгу за такими параметрами: місце сленгізмів у семантичній системі лексикона; уживання сленгу окремою соціальною групою, а саме працівниками морської сфери; стилістичні особливості сленгізмів. Теоретичні положення проілюстровані сучасними лексикографічними даними.